

Ivan GAMS
REGIONALNA GEOGRAFIJA - VRH ALI ANAHRONIZEM
METODIČNE GEOGRAFIJE

Ko je regionalna geografija v preteklih stoletjih zbrala ogromno gradiva o domačih in tujih deželah ter se lotila klasifikacije in terminologije, so se pričele razvijati pomožne vede. Da pri opisu dežele ne bi na široko razlagali, koliko je padavin in koliko jih izhlapi, kako je to pomembno za vegetacijo, bomo raje rekli: klima je humidna. Kaj pa to pomeni, naj učenca pouči klimatogeografija. Ali: namesto razlage, koliko otrok se v neki deželi rodi in koliko ljudi umre na tisoč prebivalcev, in kakšna je starostna struktura, bomo rekli: dežela je prebivalstveno mlada. Ta pojem pa naj predhodno vcepi demogeografija. Ta naj pove tudi, zakaj prihaja do tega pojava in kakšne posledice ima za gospodarstvo, politično dogajanje itd.

V univerzitetnih učnih programih geografije je tako ob regionalni geografiji zrasla vrsta pomožnih predmetov, ki se še vedno množijo. Dobili smo geografe-specialiste, ki predavajo samostojne pomožne predmete kot geomorfologijo, klimatogeografijo, hidrogeografijo, pedogeografijo, fitogeografijo (ali skupno: biogeografijo), gospodarsko, naselbinsko, agrarno, prebivalstveno, mestno, prometno, turistično geografijo itd. Nastale so nove raziskovalne discipline, katerih raziskovalne zaključke naj bi izrabljala predvsem regionalna geografija, ki naj bi na njihovi osnovi gradila bolj podrobno in temeljito geografsko podobo dežela.

V zadnjih dveh desetletjih pa se je pričel ta sistem rušiti. Pouk regionalne geografije se je pričel krčiti, če že ne absolutno, pa vsaj relativno. Izgubila je tudi na raziskovalnem pomenu. Ta pojav je opazen tako v svetovni kot tudi v slovenski geografiji. V Sloveniji je pričela polzeti v to smer tudi srednješolska geografija. Ob tem se moramo nujno vprašati, zakaj je do teh teženj prišlo in kam le-te peljejo.

0 vzrokih za ta pojav je bilo pri nas in v tujini veliko napisanega. Naj povzamem le glavne misli. Ob rasti pomožnih predmetov je nastala preobsežna učna snov in namesto stranskih poganjkov so pričeli rezati vrh. Pomožni predmeti so se osamosvojili kot samostojne discipline. Ne obravnavajo več samo snovi, ki jo regionalna geografija lahko vključuje v svojo zgradbo dežela. Prenekatera geomorfologija ne ugotavlja več, kakšen je relief in kako vpliva na pokrajino, temveč preučuje tudi ali predvsem, kako in kdaj je ta relief nastal. To pa se oddaljuje od interesov regionalne geografije. Marsikateri demogeograf pozablja prikazati, koliko je prebivalstva in kje biva, govori pa o historičnih, socioloških, pravnih in podobnih vidikih rasti prebivalstva. Podobno je z ostalimi pomožnimi predmeti. Razvoj teh pomožnih predmetov, ki so se naslonili na negeografske znanstvene panoge, je postal tako hiter, da mu more slediti le malo regionalnih geografov. Če ti ne uporabljajo terminov in dosežkov "geografov-specialistov", zapadejo nevarnosti, da jih bodo označili za zastarele in nestrokovne. Med pomembne vzroke ne samo tehničnega, temveč tudi vrednostnega zaostajanja regionalne geografije, pa sodi naslednje:

Znanje, kaj vse vpliva na pokrajnotvorne elemente oziroma geografsko podobo, se je tako pomnožilo, da je tistih regionalnih geografov, ki

bi mogli vse te elemente spoznati in ovrednotiti, vedno manj. Zanje pomeni vsa snov, ki je ne morejo vključiti v geografsko podobo, balast. Svojo nesposobnost pa kaj radi naprtijo regionalni geografiji sami. Skoraj nemogoče je, zasledovati razvoj vseh negeografskih znanosti, ki so pomembne za regionalno geografijo. V praksi se eni geografi omejujejo na spremljanje razvoja naravoslovnih, drugi družbenih znanosti, obojne pa odkrivajo vedno nove zveze med pojavi na zemeljski površini. Če ne poznaš pojavov, ne iščeš in ne vidiš zvez med njimi. Ob taki usmerjenosti stopa vedno bolj v ozadje za geografijo osnovno razmerje med naravo in človekom, v ospredje pa prihajajo zveze znotraj družbenih in znotraj naravnih pojavov.

Geografi opisani razvoj geografije ocenjujejo zelo različno. Po mnenju nekaterih vodi to v desagregacijo stroke, drugi to imenujejo modernizacijo. Nekateri menijo, da je stara regionalna geografija postal spomin obremenjujoči omnibus in da ji je potrebno dati novo vsebino. Pri tem želi vsak dati novo vsebino glede na področje, ki ga pozna, to pa je navadno področje družbenih ali naravnih pojavov. Ta novi geografski kompleks pa nujno vzbuja vprašanje mesta geografije v sklopu znanosti. Trditev, da je geografija v sistemu sodobnih znanosti edina kompleksna veda, ni več prepričljiva. Tudi mnenje, da je edina, ki združuje naravne in družbene pojave, ne vzdrži več kritične presoje. Poglejmo, na primer, kako geobotanično študijo. Obravnava litološke, pedagoške, / hidrološke, klimatske pogoje, zgodovino človekovih posegov~v vegetacijo, današnje izkoriščanje, pa zato še ni geografska. Nekateri etnografske razprave prikazujejo ne samo sodobne navade ljudi, ampak tudi vse "zemljepisne" pogoje znanja, vključno naravne razmere. Po mojem mnenju posebnost geografije ni v tem, da povezuje naravne in družbene pojave v geografski kompleks, temveč v tem, da sta obe komponenti enakomerno ali vsaj enakopravno zastopani. Taka definicija geografije mora biti tudi merilo za njeno omejitvev: naravni pojavi, ki nimajo vidnejšega pomena za družbo, ne sodijo v predmet geografije; družbeni pojavi, ki jih ne moremo razlagati tudi z naravnimi pogoji, niso predmet geografije. Če paleogeografski razvoj ni pustil za sabo sedimentov, ki so pomembni za človeka, je to čista geologija. Če razlage naravnega prirastka prebivalstva ne povežemo in ne moremo povezati z naravnimi razmerami, je snov sociološka. Sociogeografska je, če je težišče obravnave v socialnih razmerah, ki pa jih vtremo v pokrajinsko podobo, ki jo sestavljajo naravni in družbeni pojavi.

c/ V nakazanem smislu gol prikaz zemljepisne razprostranjenosti tega ali onega pojava še ni geografski. Skoraj vse vede imajo poglavje o geografski razprostranjenosti pojavov, ki jih preučujejo (fitovenoz, regionalna geologija, ekonomski pregled sveta itd.). Te vede uporabljajo izraz geografski prostor, ki ga hočejo nekateri presaditi v geografijo in ga rabiti namesto regije. Toda regija v geografiji ni oznaka razprostranjenosti enega pojava (rajon), temveč sinonim za pokrajino, ki pomeni specifično povezovanje naravnih in družbenih pokrajnotvornih elementov. Zato je urbanistična in vrtnarska "krajina" često bližja pojmu regije kot pa marsikateri rajon ali geografski prostor, ki ga zasledimo v geografski literaturi. Zaradi novega "formiranja geografske kompleksnosti" in "nove", po mojem mnenju enostranske pojmovane regionalne geografije, srečujemo vedno nove delitve sveta, ne več po kontinentih ali prirodnogeografskih pasovih, temveč po socioloških vidikih. Še starejša je delitev sveta na kapitalistične in socialistične dežele v vzhodno-evropskih geografijah. Tako delitev so zadnji čas sprejeli tudi nekateri zahodni geografi. Pri kompleksnem pretresu nekaterih dežel pa se izkaže za zelo površni kliše. Kdor je na terenu spoznaval na primer Češko, je lahko v razporeditvi gozdnega in negozdnega sveta, v negovanju gozdov, lokaciji in obliki starih naselij, v prometni mreži,

v obliki gradov in vsebini muzejev in v ljudski kulturi na vsakem koraku spoznaval značilnosti stare industrijske srednjeevropske pokrajine, ki je dobila po zadnji vojni v razsežnih poljih socialističnega sektorja in v novih stanovanjskih predmestjih ter v socialni strukturi nove poteze. Toda te so še vedno kot štukatura na steni zgradbe, ki je nastala v starinskem stilu. Zato je sam kvalifikator "socialistična dežela" za regionalno geografijo ohlapen. Podobno se tudi pri nas javljajo težnje deliti svet na razvite in dežele v razvoju. Tudi tu se človek vpraša, v čem je ta oznaka boljša od stare, zlasti če se zavedamo vse pestrosti znotraj ene in druge skupine. Kaj pa imajo skupnega na primer gozdnate humidne nerazvite dežele tropske Afrike s kakim samostojnim puščavskim arabskim emiratom, ki ga starejša literatura še prišteva k nerazvitim deželam, danes pa vemo, da je po zaslugi nafte tam najvišji narodni dohodek na prebivalca?

Ves opisani razvoj v sistemu geografije je prinesla življenjska praksa in ne toliko mnenje geografskih teoretikov, ki so v regionalni geografiji videli vrh geografije. Pri tem se sklicujem na literaturo, ki jo je najti v načelnih Ilešičevih člankih in med drugim v članku o okolju in geografiji v Geografskem vestniku 1977. Ti teoretiki so našli posebnost geografije v sklopu regionalnih znanosti samo v enakovrednem povezovanju naravnih in družbenih dejavnikov v pokrajinski geografski "kompleks", ki je naloga regionalne geografije kot vrha geografske znanosti. Če ta vrh odrežemo, izgubijo svoj smisel pomožni predmeti in tudi geografska specializacija na posamezne veje. Kakšen smisel bi naj še imela geografska raziskovalno-pedagoška organizacija kot usklajevalec geografskih specialistov, ki pa si med seboj nimajo kaj povedati? V smislu že nakazanega "novega formiranja" regionalne geografije in geografije na sploh v območju naravoslovnih ali družboslovnih znanosti se je nekaj geografskih univerzitetnih inštitutov (na primer v Frankfurtu) razdelilo na naravoslovno in družbenoslovno smer in se pridružilo različnim fakultetam. Ponekod v svetu so se prilagodili spremenjenim razmeram na drug način. Bistveno so skrajšali pouk regionalne geografije, razširili pa pomožne predmete (primer: Bristol), ki sami podajajo pregled pojavov po svetu. Klimatogeografija naj v tem smislu ne posreduje samo zakonitosti klimatskega dogajanja, temveč naj podaja tudi razprostranjenost klimatov po svetu, pomen za agrarno geografijo in podobno. Če bo absolvent tako spoznaval relief, klimo, vodne razmere, gospodarstvo, prebivalstvo, naselja itd. si bo lahko sam ustvaril geografsko podobo neke dežele za pouk na srednji in osnovni šoli, ne da bi poslušal regionalno geografijo kot poseben predmet. Obenem bo, tako pravijo, še bolj sposoben razlagati opažanja na ekskurziji, ker bo znal analizirati in ovrednotiti posamezne pojave. Statistični podatki, pravijo, so dostopni iz raznih priročnikov in učbenikov. Geograf jih mora znati samo geografsko obravnavati.

Ta smer ima nekatere dobre strani za univerzitetni študij, vprašljiva pa je za srednjo šolo, še bolj pa za osnovno šolo, ki mora nujno graditi učno snov tudi na radovednosti in spominski sposobnosti učenca.

Večina univerzitetnih središč pa je ubrala drugačno pot. Od regionalne geografije so ohranili le nekatere predele ali dežele, ki jih učijo kot vzorčne primere. Že stoletja vemo, da naj pouk ne posreduje samo snovi, temveč vzbuja tudi zanimanje. Zato zahtevamo od univerzitetnega učitelja tudi raziskovalno dejavnost. Samo iz knjig pridobljeno znanje ostaja tudi pri univerzitetnem pouku papirnato in brezkrvno. Ker more terensko raziskovati regionalni geograf samo majhen del zemeljskega površja, naj tudi samo o njem predava. Ker bo tamkaj lahko sledil razvoju vseh regionalnih znanosti, bo njegova regionalna geografija lahko zares geografsko kompleksna, lahko bo vzorčna. V takem kontekstu bo tudi znal potegniti meje pri snovi občega geografskega predmeta,

v katerega se specializira. Taka regionalna geografija ima torej dve dobri strani: resnično kompleksnost, povezano z animiranjem, in jamstvo pred preveliko specializacijo geografa-specialista. Žal pa je ta sistem v polni meri možen predvsem v bogatih deželah, ki lahko denarno omogočijo raziskovanja v tujini.

Ljubljanska visokošolska geografska šola ni napravila opisanega razvoja geografije v zadnjih dveh desetletjih. Z uvedbo geografije podeželja in geografije krasa je sicer želela slediti klicu "regionalno geografsko raziskovalcem", a v celoti ni uspela. Toda predavateljstvo regionalne geografije tujih dežel je ostalo slej ko prej pedagoška in ne tudi terensko raziskovalna dejavnost. Ob takem razvoju si lahko razlagamo poskuse likvidiranja regionalne geografije v srednji šoli in razlage, da le-ta izgublja svoj pomen zaradi sistemskih slabosti in ne morebiti zaradi preobsežne snovi. Vrsto let smo se v Geografskem obzorniku in na zborovanjih v geografskem društvu pritoževali nad nesodobnim, spomin obremenjujočim poukom regionalne geografije v šolah. Kot opravičilo likvidatorskim težnjam regionalne geografije v srednjih šolah pa v Geografskem obzorniku pripisuje nečednosti ne pouku, temveč regionalni geografiji kot stroki, ki naj bi ostala pod tem imenom predvsem le v "novi obliki", to je v smislu iskanja nove vsebine geografije. Pri vseh teh kritikah gre za usodno zamenjavo metodičnega in znanstveno-strokovnega vidika, če je pouk regionalne geografije preveč faktografski in premalo vzgaja geografsko mišljenje, je to krivda učitelja in ne regionalne geografije. Pri vsakem pouku geografije ali kateregakoli predmeta je učenec v vzgojnoizobraževalnem procesu lahko v neenakopravnem položaju do učitelja. Ni krivda stroke, če učitelj daje nekemu elementu v regionalni geografiji preveliko težo in drugemu premajhno. Če regionalna geografija ne vzgaja celostno, je lahko to krivda učbenika, učitelja ali drugih okoliščin pri pouku. Sama regionalna geografija kot znanstvena panoga nima za to ne zaslug in ne krivde. Snovi zanjo je danes v raznih priročnikih, učbenikih, časopisih, revijah, na televiziji, radiu itd. že toliko, da vsakemu učitelju omogoči, da jo pri pouku aktualizira in prilagodi trenutnim pogojem pouka ter napravi pouk celosten, angažiran, napreden itd. Pri izrazu celosten pa se je vendarle treba spomniti, da mora pomeniti v regionalni geografiji kompleks naravnih in družbenih pojavov. V bistvu gre za zveze med njimi, toda te zveze zahtevajo poznavanje pojavov, ki so v zvezi. Zveze med klimo in agrarno proizvodnjo ne moremo razumeti, če ne poznamo enega ali drugega ali celo ne enega in ne drugega.

Med uporabljenimi izrazi v naši metodično-geografski literaturi je izraz "problemska geografija" eden od tistih, ki ga lahko razlagamo različno. Nekateri verjetno mislijo, da je treba učno snov posredovati v obliki odprtega vprašanja, ki ga naj učenec rešuje. Težko si je predstavljati, da naj bi bil "problem" tudi za učitelja geografije, saj sicer ne bi vedel, če se učenec približuje z odgovori resnici. Problem lahko pomeni tudi pereč gospodarski ali socialni, sedanji ali bodoči razvoj neke dežele. Če je mišljeno družbeno vprašanje, so odgovori ozko povezani s sociologijo. Bolj geografsko se mi zdi vprašanje, pri katerem naj dijaki sklepajo, kakšna je lahko kmetijska proizvodnja ob določeni klimi, reliefu in gospodarski razvitosti. Ali: kakšni so energijski viri glede na relief, vodne razmere, surovine in gospodarstvo.

Da zaključim: Ali je potrebno regionalno geografijo v srednji in osnovni šoli časovno skrajšati v prid poudarjenega regionalnega vidika pri podajanju snovi iz pomožnih predmetov, ali to, kakšna naj bo regionalna geografija, sistemska, problemska, vzorčna in podobno, naj rešuje metodika. Zasnove znanstvene geografije to ne zadeva. Zato je v osnovi zgrešeno, če kdo skuša regionalno geografijo razvrednotiti z znanstvenosistemskimi vidiki. Odpraviti regionalni koncept v učni geografiji pa

pomeni likvidacijo geografije tako dolgo, dokler si geografija ne bo našla drugega mesta v sistemu znanosti. Nadomestiti regionalno geografijo z učno snovjo o procesih, pomeni prehajati na področja drugih znanosti, saj ni procesa, ki ga ne bi bolj tehtno obravnavala kaka druga stroka. Geografija se po mojem lahko ukvarja predvsem z regionalnimi učinki teh procesov.

Slavko BRINOVEC

GEOGRAFSKE NOVOSTI Z DIDACTE 77

1.1

Po razstavi učil v Ljubljani je bila letos odprta že 15. Didacta v Hannoveru. Vsako leto je na njej več razstavljalcev, letos jih je bilo že čes 2.200. Sejem je razdeljen na več področij, tako da kljub razsežnosti obiskovalec hitro najde tisto, kar ga zanima. Navedel bom vsaj za geografa najbolj zanimiva področja in jih tudi opisal. To so: učbeniki in strokovna literatura, zemljevidi, avdiovizuelna sredstva in materiali, šolsko pohištvo, table in projekcijska stojala.

1.2

Kljub številnim razstavljalcem iz različnih držav je sejem dajal vtis nemškega sejma bolj kot katerikoli doslej. Druga značilnost, ki jo je vredno poudariti, je zelo vidna sprememba v usmeritvi razstavljalcev. Na zadnjih sejmih so poudarjali predvsem učno tehnologijo. Letos pa opazamo, da ne poudarjajo več uporabe raznih projekcijskih sredstev, je pa zato na voljo veliko projekcijskega gradiva zanje. Skratka, ne gre več za uporabo tehnologije, poudarek je na didaktično in metodično ustreznih pripomočkih za projekiranje. To sta dve največji novosti letošnje Didacte.

2. UČBENIKI IN STROKOVNA LITERATURA

2.1

Poudarek je na didaktičnih kompletih, brez katerih si pouka ni več mogoče predstavljati. Opozoriti je treba na Westermannov Welt und Umwelt ter Schroedlov Dreimal um die Erde. Učbenikov drugih držav ni bilo veliko, ker ima pač vsaka država svoj program in učbenike, ki na komercialnem sejmu, kot je ta, niso zanimivi. Omenjena didaktična kompleta obsegata atlas in v posebni izdaji še priročnik zanj. V njem je za vsako karto posebej napisan smoter, opisana vsebina, metoda, delovni napotki in mediji, ki jih imamo ob tem na razpolago. Potem so učbeniki za vsak razred posebej, pa še priročnik za učitelje. V njem je ob vsaki temi učna priprava s smotri, učili, literaturo in vsebino. Založbi imata tudi kompletne teste. Za učence pa so pripravljene delovni zvezki, v katere rešujejo naloge, ki so v učbeniku in jih imajo učitelji v priročniku tudi rešene. Obe založbi imata tudi folioteko (zbirko projekcijskih listov za grafoskop) in diateko (zbirko diapozitivov), ki ustrezata učnemu načrtu.

To je idealna rešitev, ki bi jo v naših šolah za bolj kakovostno delo samo želeli. Mogoče bo prav ta članek spodbudil, da bi kdo drugi